

SAŽETAK

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar kao nositelj i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata kao partner proveli su znanstvenoistraživački projekt „Demografska i društvena održivost Hrvata u Vojvodini: aktualni trendovi, izazovi i perspektive“, kojega su rezultati uobličeni i predstavljeni u ovoj višeautorskoj znanstvenoj monografiji. Financijsku potporu provedbi projekta i objavljivanju knjige dali su Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice.

Svrha istraživanja bila je uočiti, analizirati, opisati, interpretirati i prezentirati glavne demografske, društvene i političke okolnosti, odrednice i preduvjete održivosti hrvatske nacionalne zajednice na području Vojvodine (šire i Republike Srbije), s osnovnim ciljem definiranja osnovnih elemenata njezinoga vlastitog osnaživanja u kontekstu kvalitetnije i dugoročno održive integriranosti u vojvođanskom/srbijanskom društvu, ali i u smislu uspješnijeg očuvanja nacionalnog, kulturnog i socijalnog identiteta. Specifični su se ciljevi istraživanja odnosili na kauzalnu analizu aktualnog demografskog stanja i društveno-političkog položaja hrvatske nacionalne zajednice na vojvođanskom prostoru. Demografska analiza aktualnih trendova, odnosa i struktura u populaciji vojvođanskih Hrvata počivala je na kvantitativnoj metodologiji, odnosno raščlambi dostupnih i službenih podataka demografske statistike u najširem smislu riječi, a analiza društveno-političkoga položaja na kvalitativnom sociološkom istraživanju domaćeg (srbijanskog) i međunarodnog zakonodavnog okvira i politika osiguranja prava nacionalnih manjina kako s nacionalne i regionalne tako i s razine Europske unije, kao i relevantne dokumentacije/izvješća/znanstvenih radova i odluka koje se odnose na manjinska pitanja u cjelini, s posebnim naglaskom na Hrvate u Vojvodini i njihov manjinski položaj.

Istraživački su rezultati i zaključci prezentirani u tri poglavlja. U prvom poglavlju, naslovljenom „Demografske odrednice održivosti Hrvata u Vojvodini“, koje potpisuje Dražen Živić, ukratko su u kontekstu kvantitativnih i kvalitativnih komponenti demografske održivosti istaknuta demografska obilježja i promjene u Vojvodini nakon Drugoga svjetskog rata, upozoreno je na pola stoljeća kontinuirane opće depopulacije Hrvata u Vojvodini (1961. – 2011.), opisan je prostorni kontekst negativne demografske dinamike i neujednačenog razmjesta-ja vojvođanskih Hrvata, prezentirana su najvažnija i sve nepovoljnija strukturna obilježja hrvatske populacije u Vojvodini (osobito proces demografskog starenja), analizirani su aktualni silazni trendovi u bioreprodukciji (prirodni pad) i formiranju negativne demografske bilance te je ukazano na buduće, predvidivo vrlo nepovoljno, brojčano kretanje hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini. Dubina, dugotrajnost i razgranatost negativnih demografskih trendova, procesa, odnosa i struktura upućuju na zabrinjavajuće recentno demografsko stanje koje nije i neće biti pozitivan okvir ne samo demografske nego i društvene održivosti bez korjenitih pozitivnih promjena u društvenom, političkom, gospodarskom i nacionalnom položaju Hrvata u Vojvodini, odnosno u Republici Srbiji. Drugim riječima, demografska revitalizacija hrvatske zajednice, shvaćena kao usporavanje negativnih demografskih trendova, nije moguća ako se ne ulože znatno veći naponi nego do sada u poboljšanje društvenog, političkog i obrazovnog položaja hrvatske manjinske zajednice, ne samo na razini pojedinca, nego i na razini kolektiviteta, što među ostalim anticipira potpuno slobodno, bez ikakvih pritisa a osobito posljedica, izjašnjavanje Hrvatima u sljedećem popisu stanovništva koji je u Srbiji najavljen za listopad 2022. godine.

U drugom poglavlju knjige, naslovljenom „Srbijanski proces tranzicijske pravde i položaj hrvatske nacionalne manjine u Srbiji i Vojvodini“, koji potpisuje Sandra Cvikić, nalazi se rasprava o srbijanskom procesu tranzicijske pravde i položaju hrvatske nacionalne manjine od 1991. godine do danas. Premda ograničena u svom opsegu ali i dostupnosti relevantnih podataka, ova kvalitativna sociološka analiza pruža uvid u način na koji srbijanske vlasti omogućuju ostvarivanje prava i sloboda hrvatskoj nacionalnoj manjini proteklih trideset godina. Stoga se diskurs institucionalno i znanstveno proizvedenog znanja o hrvatskoj nacionalnoj manjini kritički propituje i stavlja u kontekst poslijeratnog srbijanskog procesa tranzicijske pravde i europskih integracija, dočim se omogućuje uvid u to kako i u kojoj mjeri implementirana manjinska politika utječe na položaj i ostvarivanje prava Hrvata u Srbiji. Kvalitativna sociološka analiza u zaključku upozorava na nove postmoderne modele (tranzicijska pravda) socijalne rekonstrukcije poslijeratnih država u kojima manjinske zajednice kao što je

hrvatska ostaju na marginama društva unatoč tome što proklamirana manjinska politika zakonski obećava njihov emancipacijski zamašnjak i funkcionalnu integraciju. Autorica upozorava kako u tom kontekstu hrvatska nacionalna manjina može opstati i planirati svoj budući razvoj jedino uz svekoliku (društvenu, kulturnu, ekonomsku i političku) potporu matične države koja će njihove zajednice društveno-politički osnažiti tako da mogu uspješno ispregovarati nove odnose i interese tijekom ovog ključnog razdoblja pregovora za članstvo Srbije u Europskoj uniji.

U trećem poglavlju, „Hrvati u Srbiji i Vojvodini: osnovne povijesne i sociografske činjenice“, koji potpisuje Tomislav Žigmanov, donosi se sažet, ali dovoljno ilustrativan i indikativan pregled tema i elemenata društvene održivosti hrvatske manjinske zajednice u Vojvodini, s posebnim naglaskom na odnose unutar hrvatske zajednice, na izgradnju i razvoj manjinske institucionalne infrastrukture, na političko organiziranje te na odabrane aspekte očuvanja hrvatskoga nacionalnog identiteta u kontekstu kulture i obrazovanja na hrvatskom jeziku kao i službene uporabe hrvatskoga jezika i pisma. Premda je domicilnost Hrvata na području današnje Vojvodine neupitna, povijesni, društveni i politički razvoj toga prostora i njegove mijene u smislu katkad radikalnih promjena društvenih i državnih uređenja poziciju su Hrvata gotovo kontinuirano pogoršavali do današnjeg vrlo zabrinjavajućeg stanja, i to ne samo u kontekstu odnosa drugih ili službene politike prema Hrvatima nego i u smislu vlastite, unutarhrvatske dezintegriranosti i sve snažnije usmjerenosti prema asimilacijskim tendencijama.

Hrvati na području današnje Vojvodine imaju dugu povijest naseljenosti. No nikada kao u posljednjih tridesetak godina, zbog jakih direktnih i indirektnih utjecaja burnih društveno-političkih procesa determiniranih političkom i ekonomskom krizom u socijalističkoj Jugoslaviji (SFRJ), rastućim velikosrpskim nacionalizmom, dezintegracijom jugoslavenske državne zajednice, osamostaljenjem bivših jugoslavenskih republika i ratovima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu 1990-ih godina, o(p)stanak Hrvata na tom prostoru nije doveden u pitanje. Dalekosežna kompleksnost demografskih, društvenih, političkih i ekonomskih procesa i promjena u 1990-im godinama i kasnije dovela je vojvođanske Hrvate kao etnodemografsku i nacionalnu zajednicu u Vojvodini (šire i Republici Srbiji) gotovo ispod praga dugoročne demografske i društvene održivosti. Stoga, opstojnost Hrvata u Vojvodini mora biti jasan i dugoročan strateški cilj djelovanja svih političkih i društvenih dionika hrvatske nacionalne politike bez obzira na to je li ona prema formalnom sjedištu djelovanja domovinska ili izvandomovinska. Neophodan je preduvjet tomu formiranje pozitivno intoniranih javnih i manjinskih politika (u Vojvodini, u Republici

DEMOGRAFSKA I DRUŠTVENA ODRŽIVOST
HRVATA U VOJVODINI:
AKTUALNI TRENDOVI, IZAZOVI I PERSPEKTIVE

Srbiji, ali i u Republici Hrvatskoj) koje bi za cilj trebale imati stvaranje realnih pretpostavki društvene, političke, ekonomske i demografske održivosti Hrvata na tom prostoru, jer to nije samo pitanje njihova broja, nego i pitanje očuvanja njihova nacionalnoga, jezičnoga, vjerskoga, kulturnoga i socijalnoga identiteta.